

УДК: 340.13:342.7

ORCID: 0000-0002-4668-3375; 0000-0003-1956-2233

e-mail: myhailichenko_t@yahoo.com; zabugaulia1@gmail.com

Tetiana O. Mykhailichenko,
Associated Professor at the Department
of Criminal Law and Criminal Law
Disciplines
(Poltava Law Institute of the Yaroslav
Mudryi National Law University)

Михайліченко Тетяна Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

Yuliia Yu. Zabuha,
Assistant Professor at the Department
of Criminal Law №1
(Yaroslav Mudryi National Law
University)

Забуга Юлія Юріївна,
асистент кафедри кримінального
права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

ПРАВО НА ЦИВІЛЬНУ ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ

THE RIGHT TO CIVIL FIREARMS

Анотація. У статті досліджено сучасний стан і перспективи вдосконалення нормативно-правового регулювання обігу зброї, а саме цивільної вогнепальної зброї. Констатовано, що час дискусії щодо доцільності/недоцільності надання права пересічним українцям володіти вогнепальною зброєю, минув. Причинами для такого висновку стали не лише наявність територій, з яких, починаючи із 2014 р., відбувався неконтрольований потік зброї, в тому числі й вогнепальної, але й суттєве збільшення кількості автоматичної зброї «на руках» у громадян з початком повномасштабної війни на території нашої держави та усвідомлення того, що із закінченням воєнного стану не вся ця зброя буде здана у відповідні органи державної влади. Доводиться, що наявність дозволу на вогнепальну зброю (зокрема, пістолетів та револьверів) у цивільного населення під час війни не лише підвищив би бойовий дух українців, але й збільшив шанси на вдалий опір агресору в разі окупації території та шанси на вдалий самозахист у мирний

час. Наголошується, що наразі в Україні постає нагальна потреба у наближенні національного законодавства до європейського, де діє Директива Ради № 91/477/ЄЕС від 18.06.1991 р. про контроль за придбанням зброї та володінням нею. Встановлено гостру необхідність і в прийнятті спеціального закону про обіг цивільної вогнепальної зброї. Проведено опитування 220 респондентів та встановлено різку зміну суспільної думки від негативного ставлення до вільного обігу цивільної вогнепальної зброї до повного визнання доцільності такого обігу. Здійснено аналіз Проектів Законів № 5708 та № 5708-1, які нині перебувають на розгляді у Верховній Раді України, та висловлена авторська позиція щодо доцільності/недоцільності їх прийняття. Наголошено, що потрібно приділити більше уваги вихованню культури володіння цивільною вогнепальною зброєю в Україні, щоб знизити негативні ризики вільного обігу зброї.

Ключові слова: зброя, цивільна вогнепальна зброя, короткоствольна вогнепальна зброя, право на зброю, право на захист, культура володіння зброєю

Summary. The article examined the current state and prospects of improving the legal regulation of the circulation of weapons, namely civilian firearms. It has been ascertained the time of discussion on the expediency/inexpediency of granting the right to ordinary Ukrainians to own firearms has passed. The reasons for this conclusion are: 1) the presence of territory since 2014, where there is an uncontrolled flow of weapons, including firearms, and 2) a significant increase in the number of weapons "on hand" among citizens since the full-scale war in our country and 3) awareness that with the end of martial law not all these weapons will be handed over to the relevant public authorities. It has been proved that if civilians allow firearms (including pistols and revolvers), it will increase the fighting spirit of Ukrainians during the war and increase the chances of successful 1) resistance to the aggressor in the event of occupation and 2) self-defense in peacetime. It is emphasized that there is an urgent need in Ukraine to approximate national legislation to European legislation, which is governed by Council Directive 91/477/EEC of 18 June 1991 on control of the acquisition and

possession of weapons. It has been established there is an urgent need to adopt a special civilian firearms law. 220 respondents were polled and a sharp change in public opinion has been found: from a negative attitude to the free circulation of civilian firearms to the recognition of the expediency of such circulation. It has analyzed the Drafts Laws № 5708 and № 5708-1, which are under consideration in the Ukrainian parliament, and expressed the author's proposal on the expediency / in expediency of their adoption. It has been announced that more attention should be paid to the education of the culture of civilian firearms in Ukraine in order to reduce the negative risks of free circulation of weapons.

Key words: weapons, civilian weapons, short-barreled firearms, the right to weapon, the right to protection, gun culture.

Постановка проблеми. Наразі Україна є єдиною державою в Європі, яка не має власного спеціального закону про обіг зброї. Водночас наша держава, з одного боку, активно намагається євроінтегруватися, що потребує імплементації відповідних європейських і міжнародних стандартів, у т. ч. й у сфері обігу зброї (зокрема йдеться про Директиву Ради № 91/477/ЄЕС від 18.06.1991 р. про контроль за придбанням зброї та володінням нею) [1, с. 22], а з іншого, – веде повномасштабну війну проти росії, яка намагається захопити значну частину території нашої держави, що створює низку інших першочергових завдань і проблем.

Дискусія щодо доцільності чи недоцільності надання цивільним особам права на вільне володіння вогнепальною зброєю точиться в Україні не згасає. Ще донедавна вона стояла на одному щаблі зі спорами щодо легалізації проституції чи легких наркотиків. Проте війна вже змінила багато патернів. Зокрема й засвідчила, що незважаючи на всі потенційні негативні ризики, легалізація цивільної вогнепальної зброї - це питання найближчого часу. Дискутувати з приводу того, чи потрібно давати пересічним громадянам дозвіл на володіння вогнепальною зброєю (насамперед пістолетами та револьверами), запізно. Нині

слід думати про те *коли та який змістовно* потрібно прийняти закон, що дозволить володіти вогнепальною зброєю цивільному населенню, максимально легалізувати або вилучити ту зброю, яка вже є «на руках» і як в Україні за найкоротший час побудувати високу культуру володіння зброєю.

Війна в нашій державі триває з 20.02.2014 р., але для абсолютної більшості жителів України світ кардинально змінився лише 24.02.2022 р. з початком широкомасштабного наступу російської армії. Як свідчить офіційна статистика, кількість вогнепальної зброї на руках у цивільного населення постійно зростає, починаючи з сумнозвісних подій на Донбасі та в Луганську. На початку 2021 р. згідно інформації МВС України наші громадяни легально володіли майже 1,3 млн. одиницями вогнепальної зброї, тоді як за підрахунками швейцарської дослідницької організації Small Arms Survey ще до 2022 р. в Україні «на руках» громадян перебувало від 3 до 5 млн. (!) одиниць нелегальної зброї [2]. За таких умов залишатися на усталених, консервативних позиціях щодо права володіти вогнепальною зброєю – це шлях в нікуди, це ігнорування проблеми, яка вже назріла і яка потребує негайного вирішення. Тож найближчим часом питання про право на вільне володіння цивільною вогнепальною зброєю має доволі гостро постати не лише перед законодавцем, а й перед кожним громадянином України, який залишиться проживати на рідній землі.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. Як відмічалось, в Україні досі відсутній спеціальний закон про зброю, тоді як спроби прийняття такого закону були неодноразовими. З 1998 р. до Верховної Ради України (далі – ВРУ) було подано понад 15 таких законопроектів. Лише у 2019 р. було зареєстровано 2 законопроекти: «Про зброю» від 02.09.2019 р. № 1222 та «Про обіг зброї» від 20.09.2019 р. № 1222-1. Вони були повернуті ініціаторам внесення на доопрацювання і більше на голосування не виносилися. У 2020 р. розглядалися у першому читанні Проекти Законів «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» від 06.11.2020 р. № 4335 та «Про цивільну зброю та боєприпаси» від 24.11.2020 р. №

4335-1, але за результатами голосування обидва законопроекти не набрали необхідної кількості голосів та були відхилені. Нині теж два законопроекти знаходяться на розгляді у ВРУ. Перший – «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 25.06.2021 р. № 5708 (далі – законопроект № 5708) – вже 23.02.2022 р. прийнято за основу із скороченим строком підготовки [3]. Другий – «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 13.07.2021 р. № 5708-1 (далі – законопроект № 5708-1) – був заслуханий 23.02.2022 р. [4]. Подальша доля цього законопроекту наразі невідома, але даних про те, що він знятий із розгляду ВРУ також немає.

Питання права на вільне володіння вогнепальною зброєю також постійно в полі зору науковців. Так, (не)допустимість легалізації зброї в Україні та іноземний досвід правового регулювання такого дозволу (або її обігу) досліджено в роботах О. М. Бокія, Ю. П. Жванка, Ф. Ф. Зурова, О. В. Куцога, В. В. Михнюка, Б. М. Орловського, П. Л. Фріса, Н. В. Ченшова, Т. А. Шумейко та інших учених.

Метою роботи є визначення думки українців щодо (не)доцільності легалізації права на цивільну вогнепальну зброю в Україні (зокрема, пістолетів та револьверів), аналіз норм чинного законодавства у цій сфері, а також Проектів Законів «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 25.06.2021 р. № 5708 і «Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 13.07.2021 р. № 5708-1.

Виклад основного матеріалу. *Соціальна обумовленість необхідності легалізації цивільної вогнепальної зброї.* Юридичній спільноті слід ґрунтовно обдумати концепцію права на цивільну вогнепальну зброю, яка має бути реалізована в Україні. Причин цьому, як видається, кілька:

1) наразі, від початку активної фази війни, «на руках» в людей вже перебуває дуже багато зброї. Починаючи із 24.02.2022 р. автоматичну вогнепальну зброю роздавали в кожному місті, містечку та селі України, де створювалися підрозділи територіальної оборони (далі – ТРО), незважаючи на

те, чи велися на території цих населених пунктів активні бойові дії, чи ні. Так, за повідомленнями О. Резнікова лише в Києві за 2 дні (тобто за 24 та 25 лютого 2022 р.) було роздано 18 тисяч автоматів та відповідний боєкомплект [5]. Станом же на 26.02.2022 р. ця цифра сягнула 25 тисяч автоматів і 10 мільйонів патронів [6]. Наприкінці лютого 2022 р. у Запоріжжі також масово роздавали автомати, боєкомплекти і штик ножі. Так, щоб отримати зброю, при собі треба було мати лише паспорт та ідентифікаційний код [7]. Незважаючи на те, що цей крок був вимушеним і переслідував мету забезпечити українців можливістю захищати Державу, власну домівку, життя та спокій близьких від ворога зі зброєю в руках – зрозуміло, що частина цієї зброї ніколи не буде здана й після завершення війни. Не заважатиме цьому і ст. 263 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка встановлює кримінальну відповідальність, у т. ч. за носіння і зберігання вогнепальної зброї без передбаченого законом дозволу. Наявність цієї норми ніколи не перешкоджало бажаним незаконно володіти вогнепальною зброєю. Тож постає питання: а чи створить додаткову небезпеку у такій обстановці надання населенню права володіти короткоствольною вогнепальною зброєю, зокрема, пістолетами та револьверами? Навряд чи. Крім того, завжди залишається ймовірність того, що цивільні громадяни можуть отримати зброю як трофей або ж знайти її. Приміром, на Полтавщині (варто нагадати, що на цій території не було бойових зіткнень, крім т.зв. «Гадяцького сафарі») лише за півтора місяці повномасштабного вторгнення вилучили 70 обрізів, гвинтівок, карабінів, пістолетів, автоматів, кулеметів, гранатометів та понад 5 000 набоїв, снарядів і гранат [8]. Те, що правоохоронці не зможуть вилучити всю цю зброю у населення і зараз вже усвідомлює керівництво країни. Як справедливо відмічає В. О. Зеленський: «Після нашої довготривалої війни, після того, що війна починалася з добробатів, у наших людей дуже багато зброї. Набагато більше, ніж ... за останні десятки років» [9]. Питання вільного обігу вогнепальної зброї серед цивільного населення на час воєнного стану хоча і було врегульовано

законодавчо, але ці закони є строковими¹ і жодним чином не вирішують питання про можливість володіти короткоствольною хоча б вогнепальною зброєю під час мирного життя;

2) не позбавлені й сенсу думки, що, по-перше, озброєні люди більш впевнені у власній безпеці (тобто це певна психологічна підтримка кожному у наш складний час). А по-друге, відповідальне користування зброєю та наявність її у значній кількості серед цивільних осіб, дозволило б значно краще вести спротив військам загарбника, адже тоді є можливість ефективно захищатися невеликим містам та селам власними ресурсами, вести успішну партизанську війну за умови окупації тощо. До речі, опитування показало, що 45,5 % респондентів (100 осіб) погоджуються із тезою, що наявність у значній кількості вогнепальної зброї у цивільних дозволило б краще вести спротив російським військам. При цьому 32,7% (72 особи) не були впевнені у цьому, а 21,8% (48 осіб) відповіли на це питання негативно;

3) також що справедливою є позиція Т. А. Шумейко, що «потреба європеїзації національного законодавства про обіг зброї шляхом його адаптації до норм Директиви № 91/477/ЄЕС зумовлена євроінтеграційними амбіціями України, станом розвитку держав-членів ЄС за багатьма параметрами (зокрема, й у частині забезпечення правопорядку в межах режиму обігу зброї)» [10, с. 63].

Варто враховувати і те, що українське суспільство з кожним роком все більше схиляється до необхідності легалізації вогнепальної зброї. Так, відповідно до даних соціологічного дослідження, проведеного групою «Рейтинг», у 2017 р. ініціативу легалізації купівлі вогнепальної зброї підтримували 18% опитаних, 77% – не підтримували, 5% – не визначились [11]. У 2019 р. вже 23 % українців підтримували право на приватне володіння

¹ До таких нормативно-правових актів належать закони «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану», які розраховані de-facto на період воєнного стану (див. ст. 4, ч. 2 ст. 6 ЗУ «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», ст. 43-1 та п. 22 р. II «Прикінцеві та перехідні положення» КК України), а також Постанови КМУ «Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану», від 15.04.2022 р. № 448.

вогнепальною зброєю. Натомість 75 % були проти [2]. На початку лютого 2021 р., згідно даних всеукраїнського соціологічного дослідження компанії Info Sapiens настрої почали різко змінюватися: 61% опитаних вважали, що ВРУ має прийняти закон про зброю, 36% із цим не погоджувалися. При цьому, 65% респондентів вважали себе досить відповідальним, щоб після навчання та іспитів мати у власності короткоствольну зброю для самозахисту [12].

Які ж настрої нині? Відповідно до проведеного нами 85,5% від загальної кількості опитаних (188 осіб) підтримало необхідність прийняття спеціального закону, який би надав право цивільним українцям у мирний час вільно володіти і користуватися вогнепальною зброєю, 7,3% (16 осіб) виступило проти, а ще 7,3% (16 осіб) не змогли відповісти на поставлене питання. Цікаво, що при цьому лише 20% респондентів цілком підтримують легалізацію цивільної вогнепальної зброї в Україні, а 57,3% підтримують легалізацію лише окремих категорій зброї (зокрема, короткоствольної). Проти ж легалізації виступає 19,1% респондентів (42 особи), а 3,6% – не визначилися. При цьому досить відповідальними, щоб після спеціального навчання та іспитів, мати у власності зброю, вважають себе 70,9% респондентів (156 осіб), а 4,5% (10 осіб) зазначили, що вже володіють вогнепальною зброєю. 18,2 % не впевнені, що вони є достатньо відповідальними для цього або ж не хочуть мати зброю взагалі; 6,4% – не визначилося із відповіддю на це питання.

За таких передумов видається, що й надалі уникати вирішення питання про надання цивільному населенню права володіння вогнепальною зброєю, зокрема, пістолетами та револьверами, уникати не можна.

Досвід іноземних держав щодо вільного обігу цивільної вогнепальної зброї свідчить, що абсолютна більшість країн, де вогнепальна зброя легалізована, достатньо успішно провадять цю політику. Взірцем серед них звісно ж називають США, де право володіти вогнепальною зброєю громадяни мають з 1790 р. У цій країні право на володіння особистою зброєю закріплене в

Конституції. В більшості штатів цивільні особи не лише мають право на зберігання короткоствольної вогнепальної зброї, але й на її відкрите носіння.

Європейські ж держави розпочали дозволяти мати вільно цивільну вогнепальну зброю у минулому столітті. Так, у 1928 р. Німеччина дозволила мати і носити зброю цивільному населенню. Проте на сьогодні використання короткоствольної зброї дозволяється в цій країні лише в екстрених випадках. Вогнепальну зброю можуть придбати лише мисливці та члени офіційно зареєстрованих спортивно-стрілецьких товариств. 13.12.2019 р. Бундестаг зробив більш жорстким законодавство, яке регулює право на купівлю, володіння та використання зброї у країні. Зокрема нині національний реєстр зброї є розширеним задля того, щоб полегшити відстеження усієї зареєстрованої вогнепальної зброї. Також запроваджені і нові вимоги щодо звітності з боку виробників та продавців зброї. Вказані зміни відбуваються задля того, щоб обмежити легальний доступ до зброї екстремістів [13].

В Італії спочатку поділили зброю на цивільну та військову, після чого дозволили мати при собі цивільну зброю (1935 р.). Відповідно до Закону від 18.04.1975 р., н. 110 «Додаткові положення чинних правил контролю за зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами» до цивільної зброї відносяться навіть полуавтоматичні пістолети та револьвери [14]. Із 2006 р. дозволено застосовувати зареєстровану зброю громадянами для захисту свого життя та власності.

Ізраїль легалізував цивільну вогнепальну зброю у 1949 р., Фінляндія – у 1991 р., Молдова – у 1994 р., Естонія – у 1995 р., Швейцарія – у 1999 р. Загалом у 90-х рр. ХХ ст. багато країн Європи урегулювали це питання. Ф. Ф. Зуров, в цілому неоднозначно ставлячись до легалізації зброї, відмічає, що відносно «кількості вогнепальної зброї на 100 осіб, то у США мають 90 одиниць на 100 осіб, Швейцарії – 46 одиниць, Франції – 32 одиниці, Греції – 31 одиниця, Німеччині – 30 одиниць. В Україні легально озброєні лише 6 осіб зі 100. Ще менше зброї має населення на Філіппінах – 4 на 100 осіб та в КНР – 3» [15, с.

133]. Та останні цифри лиш свідчать, що ї багато в нелегальному обігу. На позитивний результат легалізації для зменшення рівня злочинності вказує Б. М. Орловський: «В країнах де було введено зброю, рівень злочинності набагато впав і вбивств стало менше (наприклад, у 1987 р. у США у штаті Флорида громадянам було дозволено купувати зброю. З тих пір злочинність у штаті впала на 21%, у той час як у цілому по країні виросла на 12%). У Канаді, де була дозволена зброя, після введення жорстких обмежень на її придбання злочинність стрибнула на 45%». Також дослідник наголошує, що «майже всі злочини вчиняються нелегальною зброєю...», а «багато бізнесменів в Україні обходять дозвільну систему купуючи посвідчення журналістів чи членів громадського формування з охорони громадського порядку» [16, с. 61].

При цьому варто, як видається, наголосити, що в країнах, де вже не одне десятиліття (чи століття, як в США) вогнепальна зброя перебуває у вільному обігу, сформувалася культура володіння зброєю, що значно убезпечує її жителів від «випадкових» нещасних випадків. Вбачається, що Україні варто ретельно вивчити досвід США, Ізраїлю, Швейцарії, Фінляндії та інших європейських держав, приділивши особливу увагу саме формуванню культури володіння цивільною вогнепальною зброєю.

Поняття зброї та чинне законодавство України в контексті права на зброю. У Протоколі проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, затв. Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї від 31.05.2001 (далі – Протокол), до якого Україна приєдналася на підставі Закону від 02.04.2013 р. № 159-VII, містить визначення вогнепальної зброї. Відповідно до п. «а» ч. 1 ст. 2 Протоколу – це будь-яку переносну ствольну зброю, яка спричинює постріл, призначена або може бути легко пристосована для спричинення пострілу чи прискорення кулі або снаряду за рахунок енергії вибухової речовини, за винятком старовинної вогнепальної зброї або її моделей. Старовинна вогнепальна зброя та її моделі

визначаються відповідно до національного законодавства. Однак старовинна вогнепальна зброя в жодному разі не включає вогнепальної зброї, виготовленої після 1899 р. [17].

Однак у національних підзаконних актах маємо зовсім інші визначення. Так, відповідно до Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затв. наказом Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200 зброя – це предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення [18]. Натомість у Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України, затв. наказом МВС України від 11.10.2018 р. № 828 міститься достатньо обмежене визначення зброї, яке охоплює загалом лиш вогнепальну зброю. Це пістолети, револьвери, пістолети-кулемети, ручні кулемети, автомати, снайперські та спортивні гвинтівки, штурмові гвинтівки, гранатомети (у т. ч. автоматичні та станкові), навчальні/учбові пістолети, автомати та кулемети [19].

Більш вдалою видається пропозиція постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26.04.2002 р. № 3 вважати вогнепальною зброєю усі види бойової, спортивної, нарізної чи гладкоствольної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) (п. 4) [20].

Право на зброю наразі не передбачене ні Конституцією України, ні будь-якими іншими національними законами.

Регуляторне ж законодавство у цій сфері складається із Постанови ВРУ «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 р. № 2471-ХІІ та Додатку № 2 до цієї ж Постанови, Положення про дозвільну систему, затв. постановою КМУ від 12.10.1992 р. № 576 та Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, яка затв. наказом МВС України від 21.08.1998 № 622. Сьогодні в Україні легалізовано лише придбання, зберігання та носіння мисливської нарізної, гладкоствольної зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї та пристроїв громадянами, які досягли 18, 21 або 25 років відповідно до виду зброї та отримали дозвіл від правоохоронних органів.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) містить низку правопорушень у цій сфері. Зокрема, це адміністративні правопорушення, передбачені ст. 190 «Порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї», ст. 191 «Порушення громадянами правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної, холодної пневматичної зброї і бойових припасів», ст. 192 «Порушення громадянами строків реєстрації (перереєстрації) вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і правил взяття її на облік», ст. 193 «Ухилення від реалізації вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів».

У КК України, як зазначалося, передбачено кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК), а також незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікацію, незаконне видалення чи зміну її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин

чи вибухових пристроїв (ст. 263-1 КК). При цьому примітним є те, що свого часу питання відсутності спеціального закону про зброю призвело до того, що окремими правозастосувачами було піддано сумніву можливість притягнення осіб до кримінальної відповідальності за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу. В результаті чого спочатку у 2018 р. Верховний Суд дійшов висновку, що «норма ст. 263 КК України є субсидіарною і для розуміння незаконності поводження зі зброєю вимагає аналізу відповідного закону. При цьому поняття «закон» має розширене тлумачення і включає в себе законодавство в цілому, в т. ч. нормативні акти, що регулюють відповідні правовідносини, порушення яких утворює об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 263 КК України» [21], а потім у 2019 р. підкреслив, що «диспозицію ч. 1 ст. 263 КК України не можна вважати бланкетною, оскільки вона не містить посилань на інші закони чи нормативні акти щодо визначення заборонених діянь, а такі діяння визначені в її тексті. Відповідно до цього положення забороняються: «носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв». Така заборона і є диспозицією ч. 1 ст. 263 КК України, яка супроводжується визначеними в цьому ж положенні санкціями. Відсилка до іншого «закону» міститься не в диспозиції цієї норми, а у формулюванні умови, яка визначає, коли її диспозиція може бути застосована: «без передбаченого законом дозволу». Якщо дозвіл відсутній – умова виконана, і діє диспозиція ч. 1 ст. 263 КК України» [22].

Аналіз законопроектів № 5708 та № 5708-1, які нині знаходяться на розгляді у Верховній Раді України, дає можливість констатувати, кожен з них має як власні переваги, так і недоліки. Приміром, найбільш наближеним до визначення вогнепальної зброї, яке містить Протокол, є визначення, яке дається в законопроекті № 5708, а отже, саме його прийняття свідчитиме про виконання

взятих Україною на себе міжнародних зобов'язань. Разом із тим, суттєвим недоліком цього законопроекту слід визнати те, що він надає право на отримання категорії зброї С, під яким відповідно до ст. 5 Проекту розуміють короткоствольну вогнепальну зброю (за виключенням гладкоствольної короткоствольної (травматичної) зброї) лише спортсменам – громадянам України, які досягли 18-річного віку, що не рідше ніж два рази на рік брали участь у всеукраїнських або міжнародних спортивних змаганнях в складі збірних команд України та мають спортивне звання не нижче майстра спорту України з видів спорту, у правилах спортивних змагань яких передбачене використання спортивної вогнепальної зброї (ч. 7 ст. 21 законопроекту) [4]. Законопроектом же № 5708-1 передбачається більш широка легалізація цивільної вогнепальної зброї: дозвіл може надаватися громадянам, які пройшли відповідне навчання і отримали відповідну ліцензію використовувати короткоствольну нарізну вогнепальну зброю (пістолети та револьвери) для самозахисту [5]. Відповідно ж до положень ч. 2 ст. 34 законопроекту № 5708, носіння, використання цивільної вогнепальної зброї категорії С, D, E, дозволяється лише під час заняття стрільбою (тренування), полювання чи проведення спортивних заходів у межах стрілецьких тирів, стрільбищ або стендів [4]. Отож, прийняття законопроекту № 5708 лише часткового вирішить питання щодо обігу вогнепальної зброї на території України і стане лише першим кроком на цьому шляху. Водночас варто нагадати результати опитування: 57,3% (126 осіб) підтримують легалізацію лише окремих категорій такої зброї, а отже, саме прийняття положень цього законопроекту цілком відповідає суспільному запиту.

І законопроект № 5708, і законопроект № 5708-1 передбачають створення Єдиного державного реєстру цивільної зброї, але вони по-різному визначають держателів такого реєстру: якщо у законопроекті № 5708 ним виступає МВС України, то положення законопроекту № 5708-1 таким суб'єктом визнає Міністерство юстиції України [4; 5]. Єдиний електронний реєстр зброї та її власників мав запрацювати в Україні навесні 2022 р., але і донині він так і не

працює.

Попри всі позитивні аспекти цих законопроектів, варто наголосити, що ні Проект № 5708, ні Проект № 5708-1 не формують культуру володіння цивільною вогнепальною зброєю, а тому потребують суттєвого доопрацювання. Приміром, у ч. 4 ст. 21 Проекту № 5708 вказано: «право на отримання категорії зброї D та вихолощеної зброї мають особи, які досягли 18-річного віку та пройшли відповідне навчання поведження зі зброєю та відповідають вимогам, зазначеним у частині першій цієї статті» [4]; у ч. 10 ст. 26 Проекту № 5708-1 зазначається, що «громадяни України, які мають намір вперше отримати Посвідчення власника зброї, повинні пройти курси з вивчення матеріальної частини зброї, правил поведження з нею та її застосування та скласти іспит, що складається з теоретичної та практичної частин» [5]. Про курси із вивчення матеріальної частини (курси з підготовки власників зброї) зброї згадується ще кілька разів (зокрема, ст. 43 Проекту № 5708 та ст. 45 Проекту № 5708-1), але, як видається, це не дасть бажаного результату, тобто не виховає в суспільстві культуру володіння цивільною вогнепальною зброєю. Бо що таке «культура володіння зброєю»? На думку іноземних дослідників, – це соціальна, довговічна та багатшарова модель когнітивних і нормативних систем, втілених у вогнепальній зброї як артефактах і засобах вираження та розповсюдження цієї культури. Культура зброї охоплює те, як люди та установи свідомо та несвідомо взаємодіють із вогнепальною зброєю через переконання, думки, поведінку, соціальні та правові норми, а також соціальні структури, які вони проектують на них. Вона включає соціальні взаємодії, викликані або трансформовані існуванням вогнепальної зброї, а також взаємний вплив між окремими особами, групами та установами щодо володіння та використання вогнепальної зброї [23]. Не вдаючись у глибокі роздуми щодо цього (бо це тема для окремої статті), хочеться навести соціальний експеримент як приклад існування в суспільстві високої культури володіння зброєю та позитивні наслідки цього. Так, американські соціологи та журналісти неодноразово проводили експеримент: в

кімнату, де граються діти, підкидали незаряджений пістолет. Діти, в родинях яких не було зброї, починали бавитись з ним, направляти один на одного, отождивляли дії, що полягали у недбалому поводженні зі зброєю. А діти з «озброєних» родин не гралися нею, а кликали дорослих [24; 25; 26]. Така відповідальна поведінка малечі дозволяє попередити деякі негативні наслідки вільного доступу до зброї.

Опитування ж проведене нами засвідчило, що 57,3% респондентів вважають, що в Україні відсутня культура поводження з вогнепальною зброєю, 0,9 % (2 особи) – вважають, що вона скоріше відсутня, ніж наявна. Вважає наявність такої культури лише 12,7 % респондентів (28 осіб), тоді як 29,1% (64 особи) не змогли відповісти на поставлене питання. Тобто українське суспільство усвідомлює, що культури володіння зброєю нам ще вчитися.

Та чи сформує одноразове навчання поводження зі зброєю культуру її володіння? Відповідь очевидна: ні. На нашу думку, мають бути започатковані не «разові» курси із вивчення матеріальної частини зброї, правил поводження з нею та її застосування. Варто було б передбачити обов'язок власників цивільної вогнепальної зброї проходити щонайменше раз на три роки курси, які закріплюватимуть отримані знання та навички. За таких умов ми не лише легалізуємо цивільну вогнепальну зброю, матимемо культуру володіння нею, а й зможемо значною мірою підвищити обороноздатність держави в цілому за рахунок можливості активної участі у національному спротиві. Цікаво, що 52,7% респондентів (116 осіб) вважають, що власникам зброї потрібно проходити навчання щорічно, 32,7 % (72 осіб) вважає, що це достатньо робити раз на три роки, 7,3 % (16 осіб) - раз на п'ять років, і 0,9 % (2 респондента) - раз на десять років. І лише 6,4% (14 осіб) погоджуються із твердженням про те, що достатньо пройти подібне навчання один раз в житті – перед отриманням дозволу на володіння вогнепальною зброєю. Таким чином, видається, що цей підхід варто було б змінити в досліджуваних законопроектах.

Разом із тим для формування культури поводження зі зброєю, окрім проходження відповідних курсів її власникам, доцільно започаткувати відповідні ознайомчі курси і для найменших українців (дітей дошкільного віку), які в процесі гри також можуть навчитися правильному поводженню з вогнепальною зброєю. Варто відзначити, що старшокласники і сьогодні в Україні проходять загальною теоретичну підготовку і вивчають будову зброї за шкільною програмою, проте видається, що уроки, на яких би розглядалися види вогнепальної зброї та її складові, а також кейси, які б навчали підлітків, яких дій із нею варто уникати, мають бути започатковані і для учнів початкової, а також середньої школи. Оскільки культура поводження із цивільною зброєю потребує появи відповідних соціальних норм та норм серед українців, то варто зазначити, що їх побудова можлива лише через впровадження відповідної політики самою державою. Побудувати таку культуру можна не лише через освітні програми, але й через просвітницьку діяльність, яка має здійснюватися на телебаченні та радіомовленні, а також шляхом залучення громадських організацій та певних осіб (працівників поліції, учасників цієї війни тощо).

Висновки та пропозиції. Отож, аналіз ситуації, яка склалася, дозволяє зробити кілька важливих висновків: 1) в Україні ще з 2014 р. гостро стоїть потреба прийняття закону про обіг цивільної вогнепальної зброї. Нині ж, з початком повномасштабної війни, поява такого закону є вкрай необхідним. Такий крок дозволив би не лише створити сприятливі умови для вдалого громадського спротиву окупантам у воєнний час, але й створив би умови для ефективного захисту життя та здоров'я, а також власності, від суспільно небезпечних посягань у мирний час; 2) результати проведеного опитування серед українців свідчать, що з початком війни переважна більшість респондентів виступають за необхідність прийняття в Україні спеціального закону, який би надав право цивільним особам вільно володіти і користуватися вогнепальною зброєю. Водночас більшість опитаних вважають, що в Україні відсутня культура поводження з вогнепальною зброєю, тому власникам вогнепальної зброї

потрібно проходити навчання щорічно або хоча б раз на 3 роки, що варто врахувати авторам законопроектів № 5708 та № 5708-1; 3) більш прогресивними є положення законопроекту № 5708-1, бо ним передбачається надання права на володіння цивільними особами, у т. ч. і короткоствольною вогнепальною зброєю (пістолетами та револьверами). Проте як свідчать результати проведеного нами опитування, суспільним настроєм більш відповідатиме прийняття законопроекту № 5708, норми якого передбачено право на володіння лише окремими категоріями вогнепальної зброї. Разом із тим, це може стати першим кроком на шляху подальшого розширення права на володіння цивільною вогнепальною зброєю в Україні; 4) для того щоб досягти позитивного соціального ефекту вже зараз потрібно почати активно формувати високу культуру володіння цивільною вогнепальною зброєю серед населення через освітні програми та просвітницьку діяльність.

Література

1. Жванко Ю.П. Особливості правового регулювання обігу зброї у країнах Європейського Союзу. *Наука і правоохорона*. 2018. №3(41). С. 22–28.
2. Лісовський Б. Легалізація зброї в Україні: за і проти. *Голос України*. 06.04.2021. URL: <http://www.golos.com.ua/article/344255> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).
3. Про право на цивільну вогнепальну зброю : Проект Закону від 25.06.2021 р. № 5708. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).
4. Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю : Проект Закону від 13.07.2021 № 5708-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27343> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

5. Мартинець С. Резніков: У Києві роздали 18 тис. автоматів, на підході зброя від Заходу. 2022. *Сьогодні.ua*. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/reznikov-v-kieve-razdali-18-tys-avtomatov-na-podhode-oruzhie-ot-zapada-1605245.html> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).
6. Жукова Л. У Києві роздали 25 тисяч автоматів і 10 мільйонів патронів. 26.02.2022. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/stylar/kieve-razdali-25-tysyach-avtomatov-10-millionov-1645886361.html> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).
7. Роблять «їжаки», видають автомати містянам – як Запоріжжя готується «зустрічати» окупантів. 27.02.2022. *5 канал*. URL: <https://www.5.ua/regiony/robliat-izhaky-vydaiut-avtomaty-mistianam-iak-zaporizhzhia-hotuietsia-zustrichaty-okupantiv-269527.html> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).
8. Синицька Д. З початку масштабного наступу військ РФ на Полтавщини вилучили 70 одиниць зброї та 5000 боєприпасів. *Інтернет-видання «Полтавщина»*. 2022. URL: <https://poltava.to/news/65573/> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).
9. Президент Зеленський: "На руках українців мільйони одиниць зброї, її обіг – питання діалогу і дискусій". Українська асоціація власників зброї. 2022. URL: https://zbroya.info/uk/blog/21783_prezident-zelenskii-na-rukakh-ukrayintsiv-milioni-odinitis-zbroyi-yiyi-obig-pitannia-dialogu-i-diskusii/ (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).
10. Шумейко Т.А. Перспективи правового регулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні в контексті Директиви Європейського парламенту і Ради № 91/477/ЄЕС. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2021. №32. С. 63-68. URL: (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).
11. Україна у фокусі: соціологічні виміри. Соціологічна група «РЕЙТИНГ». 2017. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/ukraina_

v_fokuse_sociologicheskie_izmereniya.html (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

12. Українці хочуть урегулювання права носіння зброї та почуваяються досить відповідальними для цього – опитування. Агентство "Інтерфакс-Україна". 2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/press-conference/721526.html> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

13. Губар О. У Німеччині посилили вимоги до власників вогнепальної зброї. DW.com. 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

14. Додаткові положення чинних правил контролю за зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами: Закон ФРН від 18.04.1975 р. № 110. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1975-04-18;110#> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

15. Зуров Ф.Ф. Досвід зарубіжних країн щодо легалізації вогнепальної зброї та запровадження її в Україні. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 трав. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 132-134.

16. Орловський Б. М. Легалізація зброї як одна із гарантій забезпечення громадянам права на необхідну оборону. 72 наук. конф. професорсько-викладацького складу і наукових працівників ЕПФ Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, 29.11-01.12.2017). Одеса: Фенікс, 2017. С. 60-63. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11607/1/60-63.pdf> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

17. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) : Протокол; ООН від 31.05.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_792 (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

18. Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України : Наказ; Адміністрація Держкордонслужби від 21.10.2003 № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0963-03> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

19. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України : Наказ; МВС України від 11.10.2018 № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1249-18> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

20. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Верховного суду України від 26.04.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0003700-02>(дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

21. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВСУ. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74475834> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

22. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВСУ. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78628039> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

23. Boine C., Siegel M., Ross C.. What is gun culture? Cultural variations and trends across the United States. *Humanit Soc Sci Commun.* 2020 №7. С. 21. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0520-6> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

24. Experiment Tests Children's Knowledge of Gun Safety. URL: <https://www.wtvm.com/story/4849475/experiment-tests-childrens-knowledge-of-gun-safety/> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

25. Культура поводження зі зброєю. Українська асоціація власників зброї. 2011. URL: https://zbroya.info/uk/blog/993_kultura-povodzhennia-zi-zbroieiu/ (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).

26. Dicker R. Experiment Puts Eight Young Kids in Room With Gun. U.S. News & World Report L.P. URL: <https://www.usnews.com/news/articles/2016-03-01/gun-experiment-tests-kids-behavior-around-firearms> (дата звернення до ресурсу: 18.04.2022).